

ΝΟΥΜΑΚ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ

Δ.Π.ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΡΟΝΟΣ Ε'

ΑΘΗΝΑ, Κυριακή 21 του Γενάρη 1907

ΓΡΑΦΕΙΑ: Δρόμος Οικονόμου αριθ. 4 | ΑΡΙΘ. 231

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΨΥΧΑΡΗΣ. Η άρρωστη δούλα (συνέχεια).
 Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ. Βερναρδάκης.
 ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ. Αλήθειες και ψέματα. — Ψεύτρα αγάπη.
 ΓΙΑΓΚΟΣ ΧΑΤΖΗΣ. Το γυναικείο Σπυριδούλας.
 Δ. ΤΑΝΤΑΛΙΔΗΣ. «Πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολή».
 ΝΙΚΟΣ ΒΕΗΣ. Νέα βιβλία—'Ελευσίς Φίλιου.
 ΠΟΙΗΜΑΤΑ. Ν. Χαντζέρης, Λόγγου.
 ΠΑΡΑΓΡΑΦΑΚΙΑ — Ο,ΤΙ ΘΕΛΑΕΤΕ — Η ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ — ΦΟΝΟΠАЗΑΡΟ — ΒΑΡΒΑΡΟΠАЗΑΡΟ — ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟ.

ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ

Θά δείχνει πώς ξεχωρίζουμε από τους άμελέτητους δικτυογράφους κι από τους σατυρογράφους τους ελαφροσυνείδητους των εφημερίδων, ανάμεσα σε άλλα, και τούτο: ο φόρος της τιμής πρὸς τὸ ἔργο ἀνθρώπων πού πραγματικά δουλέψανε γιὰ κάτι, ὅσο κι ἂν εἶναι τὸ ἔργο τούτο πολέμιο τοῦ δικοῦ μας και ἀσυμβίβαστο πρὸς τὰ ἰδανικά μας. Ὁ Βερναρδάκης πέθανε μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, γέρος πιά και κουρασμένος, μοναχικός, ἐξόριστος, ἀποσυρμένος στὸ νησί του ἀπογοητευμένος, ὁ ἄνθρωπος πού τίποτα δὲν εἶπεν ἱκανὸ νὰ τὸν γοητέψῃ ὅσο ζούσε: φαρμακωμένος, ὁ ἄνθρωπος πού κάθε ἄλλο μπόρεις νὰ τοῦ πῆς παρὰ πὼς γλυκὰ μιλοῦσε γιὰ τὰ ἔργα, δὲ λέω τῶν ἐχθρῶν του και τῶν ἀδιάφορων, μὰ και τῶν ὀπαδῶν του και τῶν φίλων του ἀκόμα. Ὅπως κι ἂν ἔζησε, εἶταν ἕνας ἄνθρωπος: χαροχτήρῃ εἶδεινε ὁ λόγος του, και σοφία ἢ γνώμη του. Και δὲν εἶναι ὁ θάνατός του τώρα πού μᾶς φέρνει νὰ δηλώσουμε τὸ σέβας μας.

Πολλές φορές ὅσο ζούσε, μᾶς ἔθε τὸνομά του με τιμὴ στὴν ἔκρη τοῦ κοντυλιοῦ μας, και δὲ φοβηθήκαμε τιμητικά νὰ τὸ σημειώσουμε. Δυὸ ἀπὸ τοὺς κορυφαίους μέσα στὸν ἀγῶνα μας, ὁ Πάλλης και ὁ Ἐφταλιώτης, νομίζω πὼς τοῦ ἀφιέρωσαν ἔργα τους, σὰ νὰ εἶπανε μαθητὰδες του. Και βέβαια, τί παράξενο, μὰ και μαζί τί σημαντικό, και τί χαρακτηριστικό γιὰ τὸν ἀγῶνα μας! Ὁ Βερναρδάκης, ἕνας ἀπὸ τὰ καυχήματα τῆς καθαρῆς, πύργος τῆς δασκαλικῆς σοφίας ἀπὸ τοὺς ψηλότερους, εἶναι μαζί κ' ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐπίσημους διαλαλητὰδες τῆς ἀλήθειας τῆς δημοτικῆς μας γλώσσας, σὰν τὸ Ροῖδη και σὰν τὸ Ζαμπέλιο και σὰν τὸ Χατζιδάκι και σὰν ἄλλους ἀκόμα: με τὴν καθαρῆς του διαμαρτυρήθηκε γιὰ τὴν ἀγνόητα τῆς συκοφαντημένης, και ὑποστήριξε τὰ πικρανωμένα της δικαιώματα.

Πολλές φορές, σὲ χρόνια περασμένα, μοῦ ἔτυχε σὲ ἔθρα μου νὰ θεμελιώσω τὴν ἰδέα μου ἀπάνου σὲ λόγια ἐκείνου. Ὁ ἴδιος ὁ Ψυχάρης, γράφοντας τὸ

«Ταξίδι» του λογικώτατο θὰ εἶπεν, νὰ στοχάζεται τὸ συγγραφέα τοῦ «Ἐλεγχου ψευδαττικισμοῦ» ὡς ἕνα ἀπὸ τοὺς μ' ἄλλοι μὲν ὑποστηρικτῆς του. Ὅμως ἄλλο ἢ λογική, και ἄλλος ὁ κόσμος. Ὁ Βερναρδάκης ἀντιστάθηκε και τοῦ Ψυχάρη. Τὸ ἔργον, και στὸ θνητὸ πού φαντάζει σὰν ἀρνάκι, και στοὺς Βερναρδάκηδες, εἶναι κάτι πολὺ περισσότερο σύνθετο, και πολὺ λιγώτερο εὐκολοπροσδιόριστο παρ' ὅσο μπόρει νὰ ὑποθέτουν οἱ Ὁράτιοι τοῦ Σαίξπηρ με τῆς φιλοσοφίας τους.

Και στὸν καιρὸ μας τούτο πού ἡ ψυχολογική ἐπιστήμη κατάντησε μέσα στὰ βαθιά τοῦ ἐνός, τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνθρώπου νὰ βρῆσκῃ δυὸ κέντρα ψυχικῆς ἐνέργειας, ὅπως διόλου διαφορετικά και ἀνεξάρτητα σχεδὸν τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, τὸ ἕνα πού προβάλλει στὸ φῶς και εἶν' εὐκολοχάραχτο, τὸ ἄλλο πού χάνεται στὰ σκότη και δύσκολα ξεδιπλώνεται, γεννημένο ἀπὸ λογῆς ὁρμές, πρέπει κανεὶς νὰ εἶναι προσημερική ἀφέλειας παιδί και πλάσμα μυθικῆς ἀδιαβασίας γιὰ νὰ πορῆ με τὰ παράξενα τούτα, ἢ γιὰ νὰ γυρεῖ (σὲ ἄλλο κύκλο ἰδεῶν) τὰ ἀπλά και τὰ στρογγυλά στὸν κόσμο τὸν πολυπρόσωπο και στὸ δίψυχο τὸν ἄνθρωπο, και πολὺ περισσότερο στὸν κόσμο τοῦ ἰδανικοῦ, στὴν τέχνη, στὴν ποίηση, στις ἐνέργειες δηλαδή πού ζοῦνε και τρέφονται κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τὰ λεπτότερα και τὰ βαθύτερα και τὰ σκοτεινότερα προβλήματα τῆς ζωῆς.

Ὁ Βερναρδάκης εἶχε μέσα του κάτι τι μεριστοφελικό. Τίποτε δὲν τὸν ἀνάπαυε, και σὲ τίποτε ἀπὸ τὰ δικὰ μας δὲν εἶδεινε διάθεση νὰ ἀναγνωρίσῃ κάποιον ἀξία. Και καθὼς τὰ δικὰ μας τὰ πράγματα δὲν εἶναι γιὰ νὰ θρέψουν τις ἐλπίδες και γιὰ νὰ δικαιώσουν τις κατηγορίες, και καθὼς ἡ παιδεία τοῦ Βερναρδάκη ἔλαμπε ξεχωριστὴ και ἀκέρια μέσα στοὺς κάθε λογῆς μισοὺς ἀναμειγμένους, ὁ νοῦς τοῦ Βερναρδάκη, πού τὰ κύρια συστατικά του εἶταν ἡ ἀρνηση και ὁ πόλεμος, δειχνοταν κάτι παραπάνου ἀπὸ ὅ,τι πραγματικά εἶπεν: κ' ἐνῶ ἀπὸ τὴ μιά μεριά ἔγεννοῦσε θυμὸς και μίση ἐναντίον του, ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριά βερεῖ τυπώνονταν, σὰ μιά βαθειὰ δυσκολόβουστη βούλλα, κ' εἶδεινε σὰ νὰ εἶταν ἴδια ἡ ἀγέλαστη φωνὴ τῆς ἀλήθειας.

Ὁ Βερναρδάκης εἶταν πεσσιμιστῆς, φυσικά. Ὁ ἀγαπημένος του φιλόσοφος, ὁ Σοπενάουερ. Αὐτὸν ἐμελέτησε και αὐτὸν ἀγάπησε στὴ νόστη του. Και ὅταν τύχαινε νὰ τοῦ τὸν θυμίσῃ, ἰλκρύνονταν κάπως ἡ ὄψη του. Ὁ ἀγαπημένος του ποιητῆς εἶταν ὁ Εὐριπίδης, ὁ ἀγέλαστος και πῶς μισόκοσμος ἀνάμεσα στῶν ἀρχαίων χρόνων τοὺς μουσὸληπτους. Γι' αὐτὸ και ἡ μελέτη πού ἀφιέρωσε στὸν Εὐριπίδη μέσα στὴν ἐκδοσὴ του τῶν «Φοινισσῶν» μοιάζει σὰν ἀριστοῦργημα: μαζί κριτικὴ ἐρμηνευτικὴ και κριτικὴ λογοτεχνικὴ και αἰσθητικὴ και ρητορικὴ και πο-

λεμικὴ και πολυγλωσσία και λίβελλος και ἐγκώμιο. Μιλεῖ γιὰ τὸν Εὐριπίδη σὰ νὰ εἶπεν σύγχρονος και σύντροφός του, με πλάτος και με θέρη ἀσυνήθιτα. Τὸν κρίνει ἐλεύτερα δίχως νὰ κυριεύεται ἀπὸ τις γνώμες τῶν Εὐρωπαίων Ἑλληνιστῶν και κριτικῶν, και τῶν περιφημότερων ἀπεναντίας γενναῖα ἀντιστέκεται: σὲ κείνους πού γυρέψανε νὰ κατεβάσουν τὴν ἀξία τοῦ φιλοσοφου ποιητῆ: ἀποκάτου ἀπὸ τις γνώμες τους δὲ διατάζει νάβρη και κακῆς πίστης ἀκόμα ἰλατήρια, κι ὅταν ἀναφέρῃ τὸν Ἀριστοφάνη, τὸν τρανὸ περιγελαστὴ και πολέμιο τοῦ Εὐριπίδη, σὰ νὰ ξεχνᾷ τὴ μεγάλη τοῦ καιροῦ ἀπόσταση, μιλεῖ γιὰ τὴ ζήλια τοῦ περίφημου κωμικοῦ με τὸν ἴδιο τόνο πού θὰ μιλοῦσε δὲν ξέρω γιὰ ποῖο τάχα ἐλάττωμα τοῦ θανασιμώτερου ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του, κανενὸς Κόντου ἢ κανενὸς Χατζιδάκι.

Σὲ μιά κριτικὴ του ἔκθεση πού τὴν ἔγραψε στὰ 1862 εἰσηγητῆς διωρισμένος τοῦ Βουτσιναιῶ ποιητικῶ διαγωνισμοῦ και πού ἀνάμεσα σὲ κάποιες στενές ἢ συζητήσιμες γνώμες βλέπει ἐκεῖ τὸ κοντύλι τοῦ κριτικοῦ και τοῦ λογοτέχνη πού σὲ συνεπαίρει και σοῦ ξυπνᾷ τὴ σκέψη, βρίσκει ἕνα ὠραῖος χαρακτηρισμὸς τοῦ Μπαζύρον. Σοφιστὴ τοῦ πάθους τὸν ὀνομάζει. Μὰ τί ἄλλο τάχα νὰ εἶταν κι ὁ Βερναρδάκης παρὰ ἕνας σοφιστῆς τοῦ πάθους;

Δὲν πρέπει νὰ ζητᾶμε στὸ ἔργο του τὸ παναρμόνιο ταίριασμα τοῦ Πιθους μαζί και τοῦ Λόγου, τὸ ταίριασμα πού μᾶς ἀνάπτει κάποτε ὠραία σὲ κάποιον τοῦ ἔθρου ὁ Ψυχάρης, τὸ ταίριασμα πού γεννᾷ τὰ θάνατα ἔργα. Τὸ πάθος εἶναι μαζί ἡ δύναμη και ἡ ἀδυναμία τοῦ Βερναρδάκη. Τὸ πάθος τόνε κάνει νὰ γίνεται σοφιστῆς: τὸ πάθος τόνε φέρνει νὰ δειχνοται ποιητῆς. Τὸ πάθος τὸν παρακίνησε νὰ συγγράψῃ τὸν πολυσέλιδο «Ἐλεγχον τοῦ ψευδαττικισμοῦ» γιὰ νὰ χτυπήσῃ τὸ περίφημο βιβλίο τῶν «Γλωσσικῶν Παρατηρήσεων».

Δὲν εἶμαι κκατάλληλος νὰ διατιμῶσω τί ἀξίζει μέσα σ' αὐτὸ ὁ Ἑλληνιστῆς πολέμιος τοῦ Κόντου. Ἄλλως τε και τὴν εἶπα κάποτε τὴν ἐντύπωσή μου γι' αὐτὸ, μιλώντας γιὰ τὴν ἐξοχὴ συγγραφή τοῦ Φωτιάδη περὶ τῆς Παιδείας μας. Εἶρω μονάχα πὼς μέσα ἐκεῖ ὁ Βερναρδάκης ἔχουσε ὅλο του τὸ φαρμάκι, ὅλο του τὸν πεσσιμισμὸ, ὅλη του τὴ σκέψη τὴν ἀρνητικὴ, μὰ και μαζί ὅλη του τὴ σοφία, και ὅλη του τὴν πολεμικὴ τέχνη, και ὅλη τὴν κριτικὴ του εὐφυΐα, τὴν πολλὰς φορές ἀσύγκριτη. Εἶναι κάποιες του σελίδες γιὰ τὰ τωρινὰ και γιὰ ταύρια: νὰ τῆς ἐθνικῆς μας λογοτεχνίας, και τῆς προκοπῆς ἐν γένει, πού ἀξίζει νὰ μείνουν ἀλησμόνητες.

*

Ἄλλὰ μήπως με τὸν Κόντο μοναχὰ χτυπήθηκε; Ἡ μοῖρα του και ἡ χολὴ του τὸν ἔφερνε νὰ δο-